

Секція 5
Правові основи господарської діяльності
та фінансово-економічної безпеки

Section 5
The legal framework of economic activities,
financial and economic security

Білоніжка Д.
студент IV курсу юридичного факультету
Тернопільського національного економічного університету
Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри конституційного,
адміністративного та фінансового права ТНЕУ Ментух Н.Ф.

ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ СТАНОВЛЕННЯ
ТА РОЗВИТКУ ФОНДОВОЇ БІРЖИ

Історія фондової біржі як організованої торгівлі цінними паперами нерозривно пов'язана із появою та розвитком цінних паперів та акціонерних товариств.

Так, поява цінних паперів та здійснення з ними різних фінансових операцій має багатотисячлітню історію. Прообразом фондових операцій є процес обміну валюти на іншу між торговцями на ярмарках. Внаслідок розвитку торгівлі та збільшення кількості укладених термінових угод об'єктом фінансових операцій поступово стали довгострокові розписки - векселі. Вексель - перший класичний цінний папір, який започаткував початок виникнення і розвиток фондового ринку [1, с. 23-29].

Початок епохи великих географічних відкриттів став поштовхом для формування організованої торгівлі цінними паперами і появи їх класичних типів. Організація морських експедицій і великих торговельних караванів в країни Нового Світу потребувала значних капіталовкладень. Це зумовило об'єднання купців, судновласників, банкірів, промисловців у товариства для створення спільного капіталу. Внесення паю оформлювалося спеціальним документом, який засвідчував право власності на свою частку в спільному капіталі і право на отримання частини прибутку в разі вдалого спільного підприємства. Цей документ дістав назву «акція», а товариство стало називатися акціонерним, або компанією.

Акціонерні товариства з'явилися в період первинного нагромадження капіталу на початку XVII ст. Першими акціонерними товариствами були створені у 1602 р. Голландська Ост-індійська Компанія, потім Вест-індійська компанія та Суринамська Компанія (голландські), у 1613 р. – Ост-індійська Компанія (англійська); у 1623 р. – Компанія Західної Індії (французька). У промисловості та в торгівлі акціонерні товариства почали виникати у XIX ст. [2, с. 73].

Згодом почали з'являтися і урядові цінні папери – казначейські векселі та облігації, які стали об'єктом купівлі-продажу на фондових біржах. Вперше

торги цінними паперами урядів Голландії, Німеччини, Франції, Англії, Бельгії, Іспанії відбулися в Антверпені у XVI ст. Перші форми торгових і валютних бірж з'явилися вже в XVI ст.: в Італії (Венеції, Генуї, Флоренції), а також у великих торговельних містах інших країн Західної Європи – в Антверпені (1531), Ліоні (1545), Гамбурзі (1558), Лондоні (1566), Амстердамі (1608), Бремені (1613).

Перша фондова біржа була створена в Амстердамі у XVII ст. До цього операції з цінними паперами здійснювалися на товарних біржах. Головні позиції на біржових торгах займали акції та облігації приватних компаній. Амстердамська фондова біржа відіграла у XVII ст. найбільшу роль. Тут здійснювалися котирування майже всіх типів цінних паперів різних емітентів. Активізація ринку фондочивих цінностей і бурхливий розвиток біржової торгівлі припадає на XVIII ст. У другій половині XVIII ст. на перше місце в Європі виходить Лондонська фондова біржа (1773). У США початком функціонування фондової біржі вважається 1792 р. Між фондовими біржами різних країн формувалися тісні взаємозв'язки. Проте національні фінансові ринки і фондові біржі різних держав набували характерних для них індивідуальних рис і особливостей, що зумовлено винятковістю економіки кожної окремої країни.

На межі XX ст. світовий ринок фінансових активів починає помітно змінюватися. З виникненням монополій, великих об'єднань підприємств і збільшенням емісії цінних паперів зростали як біржові, так і позабіржові обороти фінансових активів. Найбільшу роль при цьому відігравали комерційні банки, які здійснювали первинне розміщення акцій корпорацій. Фондовий ринок ставав дедалі більш регульованим. Особливо широкого розвитку дістав ринок цінних паперів в США. Він помітно обігнав у своєму розвитку європейський, на ньому склався більш сучасний механізм здійснення фінансових операцій, і в даний час по праву вважається найбільш організованим і демократичним ринком цінних паперів [3, с. 180-184].

На фондовий ринок суттєвий вплив справляли війни, політична нестабільність, економічні депресії. В ці періоди життя на фондових біржах завмирало, емісія цінних паперів скорочувалася, кількість операцій падала. Проте будь-яке пожвавлення економіки одразу проявлялося на об'ємі фондових операцій, і відповідно, ринок цінних паперів завжди був і лишається індикатором фінансово-економічного здоров'я держави.

У 60-ті рр. XX ст. на фондовому ринку помітним стає новий сплеск біржової активності. Європа оговталася від наслідків Другої світової війни, стабілізувалася промисловість, з'явилися нові наукомісткі виробництва. Механізм фондової біржі сприяв перерозподілу грошових засобів на користь галузей, які забезпечували найбільшу норму прибутку. З допомогою фондової біржі величезні кошти, зібрані банками та іншими розрахунково-кредитними установами, направлялися на фінансування найбільш ефективних економічних програм, винаходів і впровадження нових технологій. В цей період відбувається також бурхливе зростання міжнародних операцій з цінними паперами [4, с. 82].

Під час виникнення фондових бірж Україна входила до Російської імперії, тому розвиток біржової торгівлі цінними паперами в Росії до розпаду СРСР безсумнівно пов'язаний з її розвитком на території України. В Російській імперії розвиток фондового ринку проходив ті ж етапи, що й в інших країнах, але із врахуванням місцевих особливостей. Операції з цінними паперами

організовано стали здійснюватися ще в період правління Петра I. Спочатку угоди укладалися на зібраннях купців, а в 1703 р. була відкрита перша в Російській імперії фондова біржа. На ній спочатку оберталися іноземні цінні папери, в основному векселі, але пізніше з'явилися акції та облігації як іноземних, так і вітчизняних емітентів. Вслід за Санкт-Петербурзькою з'явилися біржі в Одесі, Москві та інших містах. Розвиток капіталізму в Росії, скасування кріпацтва права у 1861 р. призвели до появи якісно нових товарно-грошових відносин, а також до розширення внутрішнього ринку на базі капіталістичних відносин. Були створені відповідні організаційні механізми функціонування ринку цінних паперів. При цьому було широко перейнято зарубіжний досвід, оскільки в економіці дореволюційної Росії іноземний капітал займав досить помітне місце [5, с. 31-34].

У радянський період на території України було закладено правові основи організованої біржової торгівлі, зокрема, визначено організаційну форму фондової біржі (самостійна організація або фондові відділи при товарних біржах); види біржових інструментів; суб'єкти біржової торгівлі; обмеження та відповідальність за порушення встановленого порядку обігу біржових інструментів.

Із набуттям незалежності в нашій державі було прийнято низку нормативно-правових актів з питань діяльності фондової біржі. Так, у 1991 р. був прийнятий Закон України «Про цінні папери і фондову біржу», яким визначалося поняття та види цінних паперів, а також регламентувався правовий статус фондової біржі.

Через певні недоліки та прогалини, які містив даний закон, у 2006р. було прийнято новий Закон України «Про цінні папери та фондовий ринок» [6], який регулює відносини, що виникають під час розміщення, обігу цінних паперів і провадження професійної діяльності на фондовому ринку, з метою забезпечення відкритості та ефективності функціонування фондового ринку.

Варто відзначити, що важливу роль в історії розвитку правового статусу фондової біржі в Україні відіграють нормативно-правові акти, що визначають функціонування депозитарної системи та розрахунково-клірингову діяльність, які виступають невід'ємними елементами інфраструктури фондового ринку. Так, у 2012 р. прийнято Закон України «Про депозитарну систему України» [7], який визначає правові засади функціонування депозитарної системи України, встановлює порядок реєстрації та підтвердження прав на емісійні цінні папери та прав за ними у системі депозитарного обліку цінних паперів, а також порядок проведення розрахунків за правочинами щодо емісійних цінних паперів.

Також, незважаючи на законодавчі акти в даній сфері, було утворено спеціальний орган формування та реалізації державної політики у сфері фондового ринку – НКЦПФР [8].

Отже, історію становлення та розвитку фондової біржі в Україні можна поділити на такі періоди: 1) перебування України в складі Російської імперії (кін. 18ст. – поч. 20ст.) пов'язаний із початком утворення фондових бірж на українських землях; 2) радянський період (1917 р. – 1991р.), пов'язаний із прийняттям перших законодавчих актів з питань біржової торгівлі та обігу цінних паперів; 3) сучасний період (1991 р. – до тепер), який пов'язаний із формуванням фондового ринку за зразком європейських держав;

створюються фондові біржі; приймаються базові законодавчі акти, які регулюють діяльність на фондовому ринку. Також, важливим кроком для розвитку фондового ринку України на сьогоднішньому етапі є інтеграція з Європейським Союзом, що дозволить спростити процедуру розміщення вітчизняних цінних паперів за кордоном, а також сприятиме зменшенню надмірного податкового навантаження на суб'єкти господарювання в Україні.

Список використаних джерел

1. Мозговий О.М. Фондовий ринок: навч. пос. К.: КНЕУ, 1999. 316 с.
2. Мамутов В. К. Господарче право зарубіжних країн. К.: Ділова Україна, 1996. 352 с.
3. Тьюлз Р., Бредли Э., Тьюлз Т. Фондовый рынок; пер. с англ. М.: ИНФРА-М, 1997. 648 с.
4. Червова Л., Беликова Е. Биржевой сегмент фондового рынка. Бизнес-Информ. 1999. №11. 12. С. 81-83.
5. Костіна Н.І., Марахов К.С. Проблеми формування фондового ринку в Україні. Фінанси України 2000. №2. С. 30-36.
6. Про цінні папери і фондовий ринок: Закон України від 23.02. 2006р. (в ред. від 11.10.2012р.) // Відомості Верховної Ради України. 2006. №31. Ст.261.
7. Про депозитарну систему України: Закон України від 06.07.2012 р. Відомості Верховної Ради України. 2013. №39. Ст. 517.
8. Про Національну комісію з цінних паперів та фондового ринку: положення затверджене указом Президента від 23.11. 2011 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1063/2011>.

Бода Н.

*студент III курсу юридичного факультету
Тернопільського національного економічного університету
Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри
конституційного, адміністративного
та фінансового права ТНЕУ Ментух Н.Ф.*

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Найбільш вагомою рисою могутньої держави є її сильна економіка, тому незважаючи на складну економічну ситуацію, з якою стикнулася Україна, передусім внаслідок відкритої військової агресії та окупації промислового регіону, життя вимагає кардинальних змін, зокрема в напрямку поступового впровадження і забезпечення вітчизняної промисловості передовими досягненнями як у виробничій, так і у правовій сфері [6, с. 129].

Зараз у нашій державі відбуваються зміни, пов'язані, в першу чергу, з модернізацією економічних та правових відносин. Такі зміни торкнулися, зокрема, і розвитку різних форм господарювання та ведення бізнесу відповідно до світових стандартів. І, хоча через певну політичну дестабілізацію інвестиційне середовище в Україні залишає бажати кращого, держава намагається використовувати різноманітні форми та засоби залучення іноземних інвестицій у пріоритетні галузі вітчизняної економіки, у тому числі за рахунок надання державної фінансової підтримки інвестиційних проектів і